

Research Paper

**The Production of Spaces of ‘High-Quality Urban Life’:
The Case of Users of the City Center of Rasht****Akbar Asghari Zamani^{1*}, Seyedeh-Samira Shafiee-Masuleh², Shahrivar Roostaei³,
Nader Zali⁴**

1. Associate Professor, Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran
2. Ph.D. Candidate, Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran
3. Associate Professor, Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran
4. Professor, Department of Urban Planning, Faculty of Art and Architecture, University of Guilan, Rasht, Iran

Received: 2021/11/9
Accepted: 2022/4/11

ABSTRACT

The theory of the production of space involves the interaction of ideas (representations), locality (physical features), and human practice (lived life). Accordingly, it is assumed that space is not a fixed container, but a social product that is repeatedly produced and negotiated by human beings. They transform the designed space and make it closer to the lived space. In the present study, Lefebvre's notion of lived space was used to explore how users of the city center of Rasht produce spaces of high-quality urban life. The presented results are based on the survey method. In addition to a paper questionnaire and evaluative mapping, the data were collected through unstructured conversations with respondents and walk-by observations. Analysis of the data was performed based on descriptive and inferential statistics. This study showed that users of the city center of Rasht give meaning to their everyday lived spaces by consciously choosing their leisure place and through special practices. They perform these practices in places with distinct physical characteristics (scenic quality, symbolic places). Moreover, by constructing the notion of sociability with friends and acquaintances through leisure, the users have meaningful social ties. In addition, from the users' points of view, the formation of spaces of high-quality urban life is interpreted through the seven desirable characteristics of green spaces, historical areas, activities, natural surveillance, sense of ownership, human scale, and management and maintenance.

Keywords:

Lived space, Body practices, Evaluative maps, City center, Rasht.

*Corresponding Author: Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, East Azerbaijan, Iran,

<http://dorl.net/dor/20.1001.1.16059689.1401.26.2.4.8>

<https://doi.org/10.2022/hsmmp.26.2.2>

ORCID: 0000-0003-1773-4513

azamani621@gmail.com

T

Extended Abstract**Introduction**

he theory of the production of space involves the interaction of ideas (by human beings. They transform the designed space and make it closer to the lived space. In representations), locality (physical features), and human practice (lived life). Accordingly, it is assumed that space is not a fixed container, but a social product that is repeatedly produced and negotiated the present study, Lefebvre's notion of lived space was used to explore how users of the city center of Rasht produce spaces of high-quality urban life.

Methodology

The presented results are based on the survey method. In addition to a paper questionnaire and evaluative mapping, the data were collected through unstructured conversations with respondents and walk-by observations. Analysis of the data was performed based on descriptive (counting the frequency of cases mentioned in respondents' responses and then examining those frequencies) and inferential (contingency table and chi-square and Cramer's V tests) statistics.

Results and discussion

Users consistently produce spaces in the city center of Rasht. These spaces were investigated using the theoretical framework of Lefebvre's production of space with an emphasis on the notion of lived space. The data of the study, as Lefebvre stated, show the interconnectedness of representations (ideas), physical features (locality), and lived life (human practice). Representations of space, i.e. the city center of Rasht, are mainly identified by respondents as the mental landscape of *high-quality urban life* to which space users repeatedly give a new shape. The physical features of the space provide the environment for practices such as leisure activities. In addition, the users of the city center attribute symbolic value to some spaces such as *Sabzeh Meydan*, an old square in the heart of the city, and subsequently create meaningful places. Such symbolic landscapes are important in everyday reality and in the production of lived spaces of *high-quality urban life*, that is, spaces of representation. Moreover, the social interactions of people with each other in leisure practices that result from the distinct physical features of the spaces in the city center of Rasht have led to reliable social relationships. Thus, in the long run, the spaces that provide a platform for space consumption (leisure practice) become spaces of belonging and identification. Users of the city center of Rasht also attribute a dual feature or meaning to some spaces such as *Municipality Square and pedestrian zones*. The way people deal with public spaces is influenced by mental meanings, and each benefits from it according to their circumstances. Actors of everyday life attribute different meanings to public spaces over time. As a result, to produce spaces of *high-quality urban life*, people's perceptions of important symbolic places must be considered as an intrinsic part of lived spaces as well as the contradictions between lived spaces and practices. In humanistic urban studies, it is necessary to understand the dialectic of social life and urban design, which can help to understand the preferences and expectations of users.

Evaluation maps provide a true and subjective image of the city (here the city center) and function as a valuable diagnostic, prognostic tool. With the help of these maps, special interventions can be made in repulsive areas to reduce local/regional disparities and encourage the balanced development of the city. For example, in this study, repulsive spaces (from the respondents' points of view) overlap with areas where the quality of the urban environment is at a low level or a minimum. Therefore, these areas should be given special attention by planners, designers, and city managers. Paying attention to the results of evaluation plans by local managers and authorities can lead to a proper understanding of urban spaces and have a strategic effect on the production of spaces of *high-quality urban life*. Finally, the perceptual and spatial experience of users of the city center of Rasht varies according to gender groups. Accordingly, in the development of spaces, the perception of both groups (men and women) and, definitely, according to other studies, the perception of all social groups must be considered to be able to achieve inclusive urban spaces.

Conclusion

To conclude, this study showed that users of the city center of Rasht give meaning to their everyday lived spaces by consciously choosing their leisure place and through special practices. They perform

---

these practices in places with distinct physical characteristics (scenic quality, symbolic places). Moreover, by constructing the notion of *sociability* with friends and acquaintances through leisure, the users have meaningful social ties. In addition, from the users' points of view, the formation of spaces of *high-quality urban life* is interpreted through the seven desirable characteristics of *green spaces, historical areas, activities, natural surveillance, sense of ownership, human scale, and management and maintenance*.

تولید فضاهای «حیات شهری باکیفیت»، مطالعه موردی: کاربران مرکز شهر رشت

اکبر اصغری زمانی^{۱*}، سمیرا شفیعی ماسوله^۲، شهریور روستایی^۳، نادر زالی^۴

۱. دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز
۲. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز
۳. دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز
۴. استاد گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه گیلان

چکیده

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۱۸
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۱/۲۲

نظریه تولید فضا دربرگیرنده کنش متقابل صورت‌های ذهنی (بازنمایی‌ها)، مکان (ویژگی‌های کالبدی) و کنش انسانی (زندگی زیسته) است. بنابراین فرض می‌شود فضا ظرفی ثابت نیست، بلکه محصولی اجتماعی است که انسان‌ها آن را پی‌درپی تولید و بر سر آن مذاکره می‌کنند. آن‌ها فضای طراحی شده را دگرگون می‌کنند و آن را به فضای زیسته نزدیک می‌سازند. مطالعه حاضر با تأکید بر مفهوم «فضای زیسته» لوفور، به بررسی این موضوع می‌پردازد که چگونه کاربران مرکز شهر رشت فضاهای «حیات شهری باکیفیت» را تولید می‌کنند. نتایج مطالعه عمدتاً بر اساس روش پیمایشی است. داده‌ها علاوه بر پرسش‌نامه و نقشه‌برداری ارزیابانه، از طریق گفت‌وگوهای ساختاریافته و مشاهده جمع‌آوری شده است. تحلیل داده‌ها بر اساس روش‌های آمار توصیفی و استنباطی انجام شده است. این مطالعه نشان می‌دهد کاربران مرکز شهر رشت با انتخاب آگاهانه مکان فراغت خود و از طریق کنش‌های خاصی به فضاهای زیسته روزمره خود معنا می‌بخشند. آن‌ها این کنش‌ها را در مکان‌هایی با ویژگی‌های کالبدی متمایز (کیفیت‌های دیدنی، مکان‌های نمادین) انجام می‌دهند. به‌علاوه، این کاربران با ایجاد مفهوم «اجتماعی بودن»، از طریق اوقات فراغت دارای پیوندهای اجتماعی معناداری با دوستان و آشنایان هستند. از این گذشته، شکل‌گیری فضاهای «حیات شهری باکیفیت» با هفت ویژگی مطلوب «فضاهای سبز»، «بافت‌های تاریخی»، «فعالیت‌ها»، «نظارت طبیعی»، «احساس مالکیت»، «مقیاس انسانی» و «مدیریت و نگهداری» از سوی کاربران تفسیر می‌شود.

فضای زیسته، کنش‌های بدنی، نقشه‌های ارزیابانه، مرکز شهر، رشت.

واژگان کلیدی:

۱. مقدمه

فضاهای «حیات شهری باکیفیت» با ویژگی‌های کالبدی متمایز، کنش‌ها و درک و دریافت افراد از فضاهای شهری تولید می‌شود. بر طبق نظریه لوفور در باب تولید فضا، کنش متقابل بین صورت‌های ذهنی (بازنمایی‌ها)، مکان (ویژگی‌های کالبدی) و کنش انسانی (زندگی زیسته) وجود دارد. بر اساس این، فرض می‌شود فضا یک ظرف ثابت نیست، بلکه چیزی است که انسان‌ها آن را پی‌درپی تولید و بر سر آن مذاکره می‌کنند. بنابراین می‌توان فضا را به‌عنوان محصولی اجتماعی که از هم‌سازی‌ها و تضادها در سه‌گانه کنش فضایی^۱، بازنمایی‌های فضا^۲ و فضاهای بازنمایی^۳ پدیدار می‌شود، درک کرد (Kordel, 2016: 130). کنش فضایی دربرگیرنده تولید و بازتولید، مکان‌های خاص و مجموعه‌های فضایی مختص هر صورت‌بندی اجتماعی است. کنش فضایی در فضای درک‌شده^۴، پیوند نزدیکی بین واقعیت روزمره (کارهای تکراری روزمره) و واقعیت شهری (مسیرها و شبکه‌هایی که مکان‌های اختصاص‌یافته برای کار، زندگی «خصوصی» و اوقات فراغت را به هم پیوند می‌دهد) برقرار می‌کند. این ارتباط، تناقض‌آمیز است زیرا شامل شدیدترین موارد جدایی‌گزینی بین مکان‌هایی است که آن‌ها را به هم پیوند می‌دهد. بازنمایی‌های فضا به روابط تولید و «نظمی» که این روابط تحمل می‌کند و از این‌رو به دانش، علائم و کدها گره خورده است. بازنمایی‌های فضا دربرگیرنده فضایی است که تصور یا اندیشیده شده است؛ بنابراین فضای دانشمندان، طراحان شهر، متخصصان برنامه‌ریزی شهری، تقسیم‌کنندگان تکنوکرات و مهندسان اجتماعی است که از نوع خاصی از هنرمندان با ذوق علمی هستند. در فضاهای بازنمایی، فضا به‌طور مستقیم از طریق تصاویر ذهنی و نمادهای مرتبط با آن زیسته می‌شود و از این‌رو فضای «ساکنان» و «کاربران» است. این فضا، فضای تحت‌سلطه و بدین سبب فضای منفعلانه تجربه‌شده است که تصور [ساکنان و کاربران] به‌دنبال تغییر و مناسب‌سازی آن است (Lefebvre, 1991: 33-39).

بحث‌های مداوم بر سر قلمروی عمومی درباره برنامه‌ریزی و طراحی فضای شهری، بر نحوه ایجاد، تغییر شکل و از بین بردن شهرها تأثیر می‌گذارد. ابعاد فضا که لوفور به آن اشاره می‌کند، برای درک فضا و بستر مناسب آن ضروری است. این ابعاد باید برای آن‌ها که نقشی اساسی در ساخت فضا دارند کاملاً تعریف شده باشد. پس این سه بعد فضا در فرایندهای برنامه‌ریزی و طراحی به یک اندازه ضمنی نیست. گرچه کنش‌های فضایی و بازنمایی‌های فضا به‌عنوان ابژه‌های کالبدی به‌راحتی قابل‌شناسایی و ارتباط دادن است، آنچه اغلب نادیده گرفته می‌شود مفهوم فضای نمادین و نقش مهمی است که از منظر «عاملیت انسان» بازی می‌کند. به‌گفته عرفانیان سلیم، در فرایند ارتقای کیفیت حیات شهری ایران واقعیت آشکاری که در همه مراحل (شناخت مسئله تا ارزیابی و پایش برنامه‌ها و اقدامات) دیده می‌شود، غفلت از انسان است که در جایگاه شهروندی، نیازها و خواست‌هایی را برای «حیات شهری باکیفیت» به خود اختصاص می‌دهد (عرفانیان سلیم، ۱۳۹۵: ۵۴).

1. Spatial Practice
2. Rrepresentations of Space
3. Spaces of Representation
4. Perceived Space

در این راستا، مطالعه حاضر با تأکید بر مفهوم «فضای زیسته»^۱ به بررسی این موضوع پرداخته است که کاربران مرکز شهر رشت چگونه فضاهای حیات شهری باکیفیت را تولید می‌کنند. فضاهای زیسته یا فضاهای بازنمایی از طریق عاملیت بدن نقش آفرینی می‌کند و خود را به صورت کنش‌های بدنی^۲ صورت گرفته در فضا، مانند کارناوال‌های شهری، تجمع، بازی، دیدار و تعاملات با دوستان، خرید، پیاده‌روی، پرسه‌زنی در شهر و ... به منصه ظهور می‌رسانند. ارزش‌های غالب در این فضاها، «ارزش استفاده» و به‌طور عام ارزش‌های جمعی است که نصیب کل جامعه می‌شود (بصیری مؤدبی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰). کاربران فضا، این فضاها را از طریق میانجیگری تصاویر ذهنی و نمادها تجربه می‌کنند (Goonewardena et al., 2008: 137). از این رو، سؤال‌های زیر مطرح شده است:

۱. چگونه کاربران مرکز شهر رشت از طریق کنش‌های بدنی «حیات شهری باکیفیت» را تجربه می‌کنند؟

۲. تصویر ذهنی این کاربران از فضاهای «حیات شهری باکیفیت» چیست؟

۳. چه شرایطی چنین فضاهای مطلوبی را از بین می‌برد؟

۴. تجربه ادراکی و فضایی کاربران بر حسب جنس، سن و سطح تحصیلات چگونه است؟

۱-۱. چارچوب و پیشینه نظری تحقیق

نظریه تولید فضا درهم‌تنیدگی سه عرصه کنش فضایی (فضای درک‌شده)، بازنمایی‌های فضا (فضای تصور شده^۳) و فضاهای بازنمایی (فضای زیسته) را تبیین می‌کند. این سه عرصه هم‌زمان اتفاق می‌افتد و به صورت دیالکتیکی به هم پیوسته است (Lefebvre, 1991). از این رو سه گانه نامبرده در تعامل، تضاد یا اتحاد با یکدیگر قرار دارد (Goonewardena et al., 2008: 33).

کنش فضایی، نحوه سازمان‌دهی و استفاده از فضا است (Merrifield, 2000: 174). این مفهوم بعد مادی فعالیت و تعامل اجتماعی را مشخص می‌کند. طبقه‌بندی [آن از نوع] «فضایی» به معنای تمرکز بر جنبه هم‌زمانی فعالیت‌هاست. می‌توان به شبکه‌هایی از تعامل و ارتباط فکر کرد، آن‌چنان که در زندگی روزمره (به عنوان مثال، پیوند روزمره محل سکونت و محل کار) یا در فرایند تولید (روابط تولید و مبادله) به وجود می‌آید (Goonewardena et al., 2008: 36). کنش فضایی به‌طور هم‌زمان تعریف می‌کند: مکان‌ها؛ رابطه محلی با جهانی؛ بازنمایی آن رابطه؛ فعالیت‌ها و علائم؛ فضاهای بی‌اهمیت زندگی روزمره و در تقابل با این موارد آخر، فضاهایی که برای گروه‌های خاص با ابزارهای نمادین به عنوان مطلوب یا نامطلوب، خیراندیشانه یا بداندیشانه، مجاز یا ممنوع مشخص می‌شود. لوفور در اینجا به «مکان‌های» ذهنی یا ادبی و همچنین به موضوعات فلسفی نمی‌پردازد، بلکه مکان‌های کاملاً سیاسی و اجتماعی را مورد توجه قرار می‌دهد (Lefebvre, 1991: 288-289). این مفهوم از تولید فضا به عنوان فضای درک‌شده جنبه‌ای قابل درک دارد که می‌توان آن را به کمک حواس دریافت (یزدانیان و داداش‌پور، ۱۳۹۵: ۷۸؛ Goonewardena et al., 2008: 39).

1. Lived Space
2. Body Practices
3. Conceived Space

فضای تصور شده (از نظر فضایی: بازنمایی‌های فضا) فضایی است که از نمادها، کدگذاری‌ها و بازنمایی‌های انتزاعی ساخته شده است. این بازنمایی‌ها شامل منطوق و اشکال دانش، محتوای ایدئولوژیک کدها، نظریه‌ها و تجسم ذهنی فضا است (Shields, 1999: 163; Watkins, 2005: 212) و بنابراین به‌عنوان فضایی تعریف می‌شود که توسط دانشمندان، برنامه‌ریزان، مهندسان اجتماعی و غیره اندیشیده شده است. این بازنمایی‌ها انتزاعی است زیرا ریشه در اصول، باورها و چشم‌اندازهای دست‌اندرکاران، تصمیم‌سازان و دیگر افرادی دارد که قادر به تحمیل مفهوم شخصی خود از «نظم» بر جهان عینی هستند و بنابراین تأثیری واقعی بر فضا در چارچوب کنش‌های اجتماعی و سیاسی ایجاد می‌کند (Salama & Wiedmann, 2013: 162). در حقیقت، این فضا، فضای مسلط در هر جامعه (یا شیوه تولید) است (Lefebvre, 1991: 38-39; ۱۳۸-۱۳۷: ۱۳۹۳).

سومین وجه فضا، یعنی فضاهای بازنمایی، میان دو قطب پنداشته (انتزاعی و ذهنی) و دریافته (انضمامی و مادی) از فضا قرار گرفته است و ارتباطش با آن نوعی تریالکتیک را شکل می‌دهد. لوفور بر این باور است که زمان و فضای زیسته، تولیدی اجتماعی است و توأمان به برساخت‌های ذهنی و فیزیکی وابستگی دارد (حاجی‌زاده و احدنژاد، ۱۴۰۰: ۱۵۰). در فضاهای بازنمایی، فضا به‌طور مستقیم از طریق تصاویر ذهنی و نمادهای مرتبط با آن زیسته می‌شود و از این رو، فضای «ساکنان» و «کاربران» است. این فضا، فضای تحت‌سلطه و بدین سبب فضای منفعلانه تجربه‌شده است که تصور ساکنان و کاربران به‌دنبال تغییر و مناسب‌سازی آن است. این فضا، فضای کالبدی را می‌پوشاند و از ابره‌های آن به‌طور نمادین استفاده می‌کند (Lefebvre, 1991: 39؛ برغم‌دی و مشکینی، ۱۴۰۰: ۹۶). در حقیقت، فضاهای بازنمایی، همان فضاهای زندگی روزمره است که ترکیب درهم‌تنیده و پیچیده‌ای از ویژگی‌های دوگانه ذهنی اجتماعی، مانند عمومی و خصوصی، باز و بسته، آشنایی و ناآشنایی، بیم و امید، دسترسی و رد، جذب و دفع در آن‌ها برهم‌کنش دارد (Zieleniec, 2007: 75). از این رو، این فضاها دربرگیرنده تجارب زیسته افراد است که بر اساس ارزش‌ها، سنت‌ها و ایدئال‌ها شکل می‌گیرد (Kordel, 2016: 132).

تجارب منفی و مثبت مرتبط با مکان را می‌توان با ایده «فضاهای بازنمایی» لوفور توضیح داد. فضاهای بازنمایی درباره درک و دریافت انعکاسی ساکنان و کاربران از فضا و مکان است. به‌عنوان مثال، این درک انعکاسی حاکی از این است که نحوه تصور مردم از محله خود، ممکن است نتیجه درک خارج از محل زندگی آن‌ها باشد. اگر درک خارج از محله منفی باشد، ساکنان یا ممکن است به روشی مشابه فکر و تصور کنند یا دیدگاه مخالف داشته باشند و ادعا کنند که محله آن‌ها یکی از بهترین مکان‌ها برای زندگی است. تجارب به‌عنوان خاطرات در ذهن ساکنان ذخیره می‌شود. این فرایند ذخیره‌سازی در پس‌زمینه تجارب منفی و مثبت مربوط به استفاده از محله (کیفیت‌های شهری، روابط اجتماعی و غیره) اتفاق می‌افتد (Mazanti & Pløger, 2003: 311-312). بنابراین تجارب به محققان در درک اساسی این مسئله کمک می‌کند که چگونه و چرا محله یا مکانی معین به‌طرزی خاص تصور و استفاده می‌شود. در این مقاله با تمرکز بر مفهوم فضای زیسته (فضاهای بازنمایی) فرض شده است که بازنمایی‌های جمعی و فردی فضا، به‌شدت با کنش‌های افراد و ویژگی‌های کالبدی متمایز (مکان) مرتبط است (شکل ۱).

فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا

نتایج پژوهش غفاری و همکاران (۱۳۹۷) نشان می‌دهد که مردم فضاهای تعاملات اجتماعی در بستر زندگی روزمره خود را با پنج مضمون اصلی، یعنی در مرکز محله بودن، جست‌وجو در محیط، راهبرد خلاقانه، تعلیق هنجاری و لذت تعامل با دیگران کشف می‌کنند و مناسب می‌سازند. عزتی و همکاران (۱۳۹۹) در تحقیق خود به این نتیجه رسیده‌اند که نحوه مواجهه مردم با فضای عمومی متأثر از معانی ذهنی است و گروه‌های سنی هریک به نسبت شرایط خویش از آن بهره می‌برند. داف با بررسی نقش عاطفه (حس تعلق) و کنش (پیاده‌روی) در تولید فضا به این نتیجه رسیده است که فضای عاطفی ایجادشده در فضاهای مشخص (مذاکره بر سر مکان و تغییر آن: شکل‌گیری تعلق) به شرکت‌کنندگان (افراد جوان) کمک می‌کند تا فضاهای کم‌رفت‌وآمد را به مکان‌های پررفت‌وآمد و پویا تبدیل کنند (Duff, 2010).

نتایج مطالعه جانسون و مایلز نشان می‌دهد که علاوه بر ویژگی‌های کالبدی (دسترس‌پذیری فیزیکی فضاهای عمومی، چراغ‌های خیابانی و باز بودن فضاهای عمومی)، حضور تعدادی از زنان با پوشش روسری اسلامی (نشانه مکانی مناسب از نظر فرهنگی، مذهبی و اجتماعی) برای تجارب زیسته شرکت‌کنندگان (زنان مسلمان مقید عرب‌تبار) از اهمیت برخوردار است (Johnson & Miles, 2014). راس با بررسی تجارب زیسته زنان نشان می‌دهد که نحوه بازنمایی فضا می‌تواند بر هویت فضا و کسانی که از فضا استفاده می‌کنند تأثیر بگذارد. این مهم از طریق بازنمایی‌های جنسیتی فضا و چگونگی مجاورت فضاها با یکدیگر که توسط زنان محلی به واسطه‌ی استفاده از فضا در محیط روزمره احساس می‌شود، برجسته می‌شود (Ross, 2016). به گفته کردل، شرکت‌کنندگان معنا را به کنش‌های اوقات فراغت (دیدنی‌ها، مکان‌های بسیار نمادین) نسبت می‌دهند. همچنین، معاشرت اجتماعی با دوستان و آشنایان از طریق اوقات فراغت، منجر به احساس امنیت آن‌ها می‌شود (Kordel, 2016). جهانگیر مدیروس ریبریو به بررسی فرایندهای پس از طراحی و نقش زندگی روزمره، کاربران و زمان در یک خیابان شهری در مرکز شهر، برای درک تولید خلاق فضا و زندگی روزمره پرداخته است. نتایج حاکی از نقش کاربران روزمره و ریتم‌های در حال تغییر شهری در تولید فضا است. از نظر کاربران تحت مطالعه، کنش‌های زندگی عمومی به لحاظ کیفیت‌های فضایی، به‌عنوان فضاهای پس‌مانده و گریزان یا موقتی (فضاهای منفی) قلمداد می‌شود. در مطالعات شهرسازی انسان‌مدار، فهم دیالکتیک زندگی اجتماعی و طراحی شهری که می‌تواند به درک ترجیحات و انتظارات کاربران یاری رساند، ضرورت دارد (Cihanger Medeiros Ribeiro, 2019).

جست‌وجو در ادبیات موضوع نشان می‌دهد که در کشور ما مطالعات بسیار معدودی در باب ارزش‌های تصور شده و تجربه‌شده ساکنان و کاربران بر اساس زندگی زیسته روزمره انجام شده است. این مسئله اهمیت پرداختن به موضوع را توجیه می‌کند. در بین مطالعات انجام‌شده، تحقیق عزتی و همکاران (۱۳۹۹) و راس (۲۰۱۶) به‌سبب استفاده از نقشه‌های ذهنی‌شناختی درخور توجه است. با این حال، آنچه در این تحقیقات مغفول مانده است، فقدان درک احساسات (منفی و مثبت) تجربه‌شده در فضاهای زیسته روزمره است که نسر (Nasar, 1990) از آن به‌عنوان تصویر ذهنی

ارزیابانه^۱ (نقشه‌های ارزیابانه^۲) یاد می‌کند. به‌زعم نسر، کیفیت‌های دیدنی تأثیر مهمی بر تجربه ما از شهر دارد. کیفیت‌های مزبور می‌تواند احساسات شدید (ترس، هیجان و لذت) را برانگیزد و بر رفتار تأثیر بگذارد؛ یعنی مردم را به مکان‌های خوشایند جذب و از مکان‌های ناخوشایند دفع کند. در حقیقت ارزیابی در ادراک ما از محیط و واکنش به آن، امری محوری است (Nasar, 1990: 41-42). مناسب‌ترین شیوه برای کشف کیفیت (ذهنی)، پرسیدن ادراک ساکنان و کاربران از آن‌هاست (آقایاری‌هیر و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲). بر این اساس، تلاش مطالعه حاضر معطوف است به تبیین و فهم این مسئله که فضاهای «حیات شهری باکیفیت» با ویژگی‌های کالبدی متمایز و همچنین کنش‌ها و درک و دریافت افراد از فضاهای شهری (نقشه‌های ارزیابانه) تولید می‌شود. این آخری (نقشه‌های ارزیابانه) مطالعه حاضر را به‌لحاظ روش‌شناسی از تحقیقات پیشین متمایز می‌کند که در بخش طرح تحقیق مورد تعریف اجمالی قرار می‌گیرد.

شکل ۱. ارتباط بین اجزای تحقیق

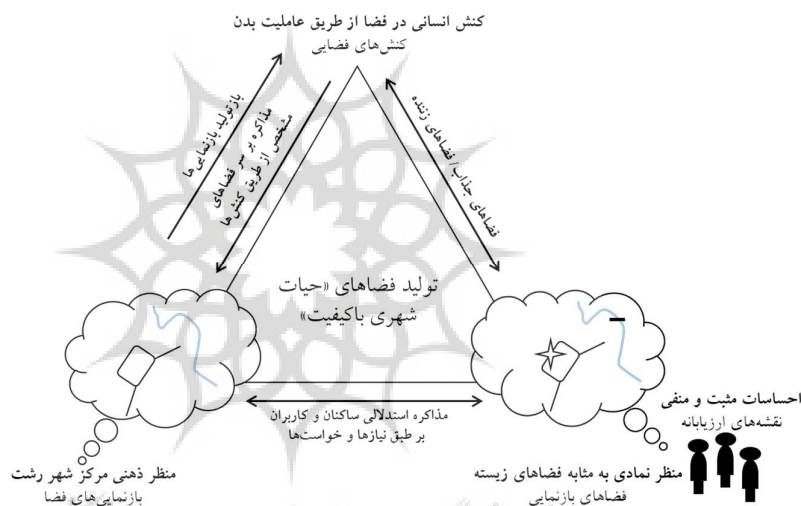

Figure 1. Relationship between research components

۲-۱. روش تحقیق

نمونه‌گیری از پاسخ‌دهندگان در فضاهای مکتب یا به‌عبارت دیگر فضاهای مردم‌گرا، پاتوق و فضاهای پذیرای دیدار - میدان شهرداری، سبزه‌میدان، پیاده‌راه خمینی، پیاده‌راه سعدی، پیاده‌راه اعلم‌الهدی - در شهریور ۱۳۹۹ انجام شده است. برای انتخاب تصادفی پاسخ‌دهندگان و به این مقصود که بتوان سوگیری در انتخاب افراد را کاهش داد، پیمایش به‌صورت یک تیم پرسشگری چهارنفره در هریک از فضاهای مزبور پیاده شده است. روی هم‌رفته، ۴۲۲ پاسخ‌دهنده پرسش‌نامه‌ها را پر کرده‌اند (ده درصد بیشتر از مقدار محاسبه‌شده از طریق فرمول کوکران) و داده‌های ۳۸۹ (۹۲/۲٪) پرسش‌نامه

1. Evaluative Image
2. Evaluative Maps

فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا

قابل استفاده بوده است. تکمیل هر پرسش‌نامه حدود ۳۰-۱۵ دقیقه طول کشیده است. نمونه شامل ۲۳۲ زن و ۱۵۷ مرد است. ۵۸/۴ درصد شرکت‌کنندگان بین ۱۸ تا ۳۵ سال سن (۱۸-۳۵: ۲۲۷ نفر؛ ۳۶-۵۹: ۱۳۰ نفر؛ ۶۰+: ۳۲ نفر) و ۶۸/۴ درصد آن‌ها تحصیلات دانشگاهی داشته‌اند (تحصیلات دانشگاهی: ۲۶۶ نفر، عدم تحصیلات دانشگاهی: ۱۲۳ نفر).

نتایج ارائه شده بر اساس روش پیمایشی است. با این حال، از آنجا که تجارب زیسته ذهنی است و به همین جهت تحقیق در مورد آن دشوار است، داده‌ها علاوه بر پرسش‌نامه (کاغذی) عمدتاً با سؤالات باز و نقشه‌برداری ارزیابانه، از طریق گفت‌وگوهای ساختارنیافته با پاسخ‌دهندگان و مشاهده در حین راه رفتن جمع‌آوری شده است. امید می‌رود که اتخاذ این رویکرد به غلبه بر این مسئله و ارائه شرح دقیق‌تری از این تجارب کمک کند. پرسش‌نامه شامل سؤال‌های زیر است: ۱. شناسایی تعیین‌کننده‌های اجتماعی-جمعیت‌شناختی (جنس، سن و سطح تحصیلات)؛ ۲. سؤال‌های باز و بسته (استفاده از سؤال‌های بسته، مقایسه رسمی و به‌قاعده را در میان پاسخ‌ها امکان‌پذیر می‌کند، اما ممکن است پاسخ‌های موردعلاقه پاسخ‌دهندگان نباشد و نتایج گمراه‌کننده به دست دهد. با توجه به این، فضایی در پرسش‌نامه (سایر) برای پاسخ‌دهندگان منظور شده است): کنش‌ها (یک سؤال بسته و دو سؤال باز درباره الگوهای فعالیت، هدف از انجام آن و موقعیت جغرافیایی الگوهای مزبور در مرکز شهر)؛ فضاهای بازنمایی (یک سؤال بسته و سه سؤال باز درباره تجارب احساسی، استفاده از استعاره «مرکز(های) شهر» و «حاشیه(های) شهر» به ترتیب برای استخراج مناطق جذاب و زنده در مرکز شهر و شناسایی عناصر نمادین شهر، سوء عملکردها یا عواملی که جذابیت برخی از فضاها و همچنین میزان هویت فضایی از دید کاربران را نشان می‌دهد). استعاره یادشده در بالا، در مطالعه‌ای (Salama & Wiedmann, 2013) برای شناسایی مناطق شهری پربازدید و مناطق شهری کم‌بازدید به کار گرفته شده است.

نقشه‌های ارزیابانه: در دهه ۱۹۹۰ میلادی، نسر دانش‌واژه «نقشه‌های ارزیابانه» را برای اولین بار به‌عنوان مفهومی حاصل از بسط نقشه‌های شناختی لینگ مطرح کرد. نقشه‌های ارزیابانه پایه‌ای را برای یک طرح بصری مطلوب مهیا خواهند ساخت (اسدپور و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۴-۵۵). از این نقشه‌ها می‌توان برای مشخص کردن خوشایندترین و ناخوشایندترین منطقه یک شهر و خاص‌ترین، جذاب‌ترین، خطرناک‌ترین و زیباترین فضاهای عمومی یک شهر استفاده کرد (Nawrocki, 2017: 25). نقشه‌های ارزیابانه می‌تواند بخش بزرگی از لایه‌های معنایی پنهان را آشکار کند، اطلاعات گسترده‌ای را در مورد مسیریابی در اختیار ما بگذارد و خواست‌ها و ترجیحات مردم را نشان دهد (Karimimoshaver et al., 2016: 63). به‌طور کلی این نقشه‌ها می‌تواند در نقش رهنمون‌هایی برای تصمیم‌گیری درباره برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت محیط‌های مطلوب به کار رود. نسر (۱۹۹۰) یکی از اولین محققانی است که کوشید تا مفاهیم و ارزش‌های کالبدی را بر اساس روش‌های مبتنی بر نقشه ارزیابی کند. وی در دو شهر، مناطق دوست‌داشتنی و دوست‌نداشتی را مورد مطالعه قرار می‌دهد. برای این کار وی نمونه‌هایی را از دو گروه انتخاب می‌کند: ساکنان و بازدیدکنندگان. ساکنان با تلفن و بازدیدکنندگان چهره‌به‌چهره مصاحبه می‌شوند. از آن‌ها خواسته می‌شود تا مناطقی را که به‌لحاظ بصری دوست دارند و مناطقی را که به‌لحاظ بصری دوست ندارند مشخص کنند و ویژگی‌های

کالبدی‌ای که ارزیابی‌های آن‌ها را توجیه می‌کند، توصیف کنند. از هر مصاحبه یک نقشه تهیه می‌شود و سپس این نقشه‌ها روی هم قرار می‌گیرد. وی با استفاده از نقشه‌های ارزیابانه، مطلوب‌ترین و نامطلوب‌ترین منطقه را در هر شهر مشخص کرد و ویژگی‌های کالبدی آن را برشمرد. در مطالعه حاضر نقشه‌برداری ارزیابانه برای نشان دادن «مرکز(ها)/ مناطق جذاب و حاشیه(ها)/ مناطق زنده» روی نقشه مرکز شهر رشت (شکل ۱) بوده است. از پاسخ‌دهندگان خواسته شده است تا مکان موردعلاقه خود را برای گذران وقت در مرکز شهر (مناطق جذاب) و مکان‌های غیرمرجح (مناطق زنده) روی نقشه نشان دهند و دلایل پاسخ خود را در پرسش‌نامه ارائه کنند.

تحلیل داده‌ها بر اساس روش‌های آمار توصیفی و استنباطی انجام شده است. تحلیل تک‌متغیره داده‌ها بر پایه شمارش فراوانی موارد ذکرشده در پاسخ‌های پاسخ‌دهندگان و سپس بررسی آن فراوانی‌ها قرار گرفته است. برای نشان دادن روابط بین سن، جنس و سطح تحصیلات به‌عنوان متغیرهای وابسته و فضاهای کلیدی، یعنی مرکز(ها) یا حاشیه(ها) به‌عنوان متغیرهای مستقل، از جدول توافقی یا مقاطع و آزمون‌های χ^2 دو و وی کرامر^۱ استفاده شده است. این روش فرصتی را در اختیار می‌گذارد تا به بررسی این موضوع پرداخته شود که پاسخ‌دهندگان بر اساس سن، جنس و سطح تحصیلات چگونه این فضاها را تجربه می‌کنند و واکنش آن‌ها نسبت به این فضاها چگونه است. این تحلیل‌ها با استفاده از نرم‌افزار IBM SPSS Statistics 26 انجام شده است. نمودارها در نرم‌افزار Excel 2013 ترسیم شده است. نقشه ارزیابانه از مرکز شهر با استفاده از نرم‌افزارهای Google Earth Pro و ArcMap 10.7.1 (Esri, 2019) ایجاد شده است. تصویر محدودۀ مورد مطالعه از Google Earth استخراج شده و برای زمین مرجع کردن آن در ArcMap، چهار نقطه در چهار گوشه تصویر (محیط Google Earth) با استفاده از Placemark تعیین شده است. این نقاط در زمین مرجع کردن، نقش GCP^۲ (نقاط کنترل زمینی) را دارد. این نقاط و مختصات آن برای کمک به نرم‌افزار ArcMap در تعیین موقعیت نقشه نسبت به جهان واقعی به کار گرفته شده است. در مرحله بعد داده‌های پیمایشی به نرم‌افزار وارد شده و تحلیل‌های لازم انجام شده است. به‌علاوه، اطلاعات حاصل از توصیف مرکز شهر توسط پاسخ‌دهندگان در برنامه Word Clouds (WordItOut) مورد پردازش قرار گرفته است. بدین طریق، مورد استفاده‌ترین کلمات و مفاهیمی که پاسخ‌دهندگان با آن‌ها مرکز شهر را توصیف می‌کنند، نقشه‌برداری شده است. نتایج این داده‌ها با نتایج داده‌های حاصل از گفت‌وگوهای ساختارنیافته با پاسخ‌دهندگان و مشاهده در حین راه رفتن در تفسیر داده‌ها به کار گرفته شده است. بنابراین انتخاب این روش‌ها بر پایه هدف شناسایی ارزش‌های ملموس (کالبدی) و ناملموس (اجتماعی و معنایی) زندگی زیسته روزمره برای یافتن راه‌حلی جهت تولید فضاهای «حیات شهری باکیفیت» قرار داشته است.

-
1. Chi-Squared & Cramer's V Tests
  2. Ground Control Points

۳-۱. محدوده مورد مطالعه

شهر رشت در شمال کشور، در شهرستان رشت قرار دارد. رودخانه زرجوب که یکی از شاخه‌های سفیدرود است، از جهت شرق و شمال شرقی و رودخانه گوهررود که از کوه رضا لوچماچا در جنوب رشت سرچشمه می‌گیرد، از جانب جنوب و غرب، شهر رشت را در میان گرفته است. این شهر در سال ۱۳۹۵ بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران ۷۴۸,۷۱۱ نفر جمعیت داشته است. با گذشت زمان، فضاهای شهری رشت متحمل تغییرات درخور توجهی شده است. در این میان می‌توان به تأثیرات طرح بازآفرینی مرکز شهر در دهه ۱۳۹۰ شمسی اشاره کرد. مطابق این طرح قسمت درخور توجهی از فضاهای عمومی مرکز شهر پیاده‌راه‌سازی شد و بنابراین عملکرد آن دستخوش تحول گردید. این دگرگونی هم بر نظام فعالیت‌ها و کسب‌وکارها اثر گذاشت و هم بار ترافیکی بیشتری به گذرهای قدیمی و مناطق مسکونی تحمیل کرد. با این حال، خیابان‌ها و میدان‌های اصلی این محدوده هنوز هم زنده و فعال (زنگانه و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۷۴) و دربرگیرنده مجموعه متنوعی از کاربری‌هاست که به‌موجب آن یک زندگی اجتماعی همواره در حال تغییر و پرجنب‌وجوش در جریان است و فرصتی را برای بحث درباره تولید فضا و زندگی زیسته روزمره در اختیار می‌گذارد. شکل ۲ موقعیت محدوده مورد مطالعه را در شهر نشان می‌دهد.

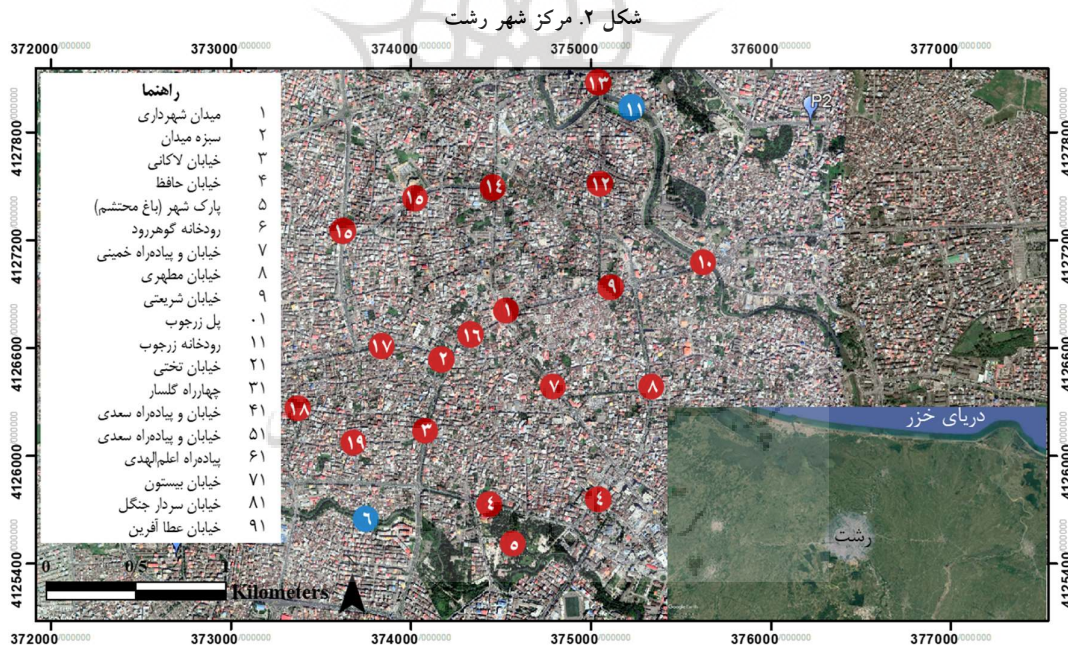

Figure 2. City centre of Rasht

۲. یافته‌های تحقیق

پارک‌گردی/ فضای سبزگردی از نظر پاسخ‌دهندگان، ارجح‌ترین فعالیت در زندگی زیسته روزمره است. آن‌ها از طریق کنش‌های خاصی (نگاه کنید به جدول ۱) تجربه پارک‌گردی/ فضای سبزگردی را در زندگی روزمره خود بازآفرینی می‌کنند. در این میان «دیدار و گپ زدن با دوستان و آشنایان در پارک/ فضای سبز» از کنش‌های تفریحی متداول و مهم در این تجربه است. مطابق مشاهده، این دیدار و گپ زدن از طریق مجموعه‌ای از انواع مصرف فضا ایجاد می‌شود؛ نشستن بر روی چمن‌ها و سنگ‌های بزرگ دکوری در فضاهای چمن‌کاری‌شده (جوانان)، نشستن بر روی صندلی‌های سفری تاشو که به صورت O شکل در فضاهای چمن‌کاری‌شده چیده شده است (بزرگسالان و سالخورده‌گان) و نشستن بر روی نیمکت‌های پارکی و فضاهای مخصوص عجین‌شده با بافت (دیوار کوتاه دور پارک) (تمامی گروه‌های سنی). ساختار کالبدی یک مکان خاص - سرسبزی (درختان سایه‌انداز و پوشش گیاهی) - در مورد بعدی، یعنی «نشستن در پارک/ فضای سبز برای استفاده از هوای تازه/ لذت بردن از سرسبزی» توسط مصرف‌کنندگان فضا مورد تأکید قرار گرفته است. این نشان می‌دهد که افراد با انتخاب آگاهانه مکان فراغت خود در مرکز شهر رشت، یک «حیات شهری باکیفیت» را تجربه می‌کنند.

پاسخ‌دهندگان علاوه بر پارک‌گردی/ فضای سبزگردی، خرید را نیز ترجیح می‌دهند. بر اساس این الگوی فعالیت، آن‌ها به دو سنخ تفکیک می‌شوند. دسته اول خریداران واقعی هستند و دسته دوم شامل آن‌هاست که به گفته خودشان نه الزاماً برای خرید که برای قدم زدن و وقت‌گذرانی، تماشای ویتترین مغازه‌ها، آشنایی با کالاهای جدید و آگاهی از قیمت روز کالاها، خیابان‌ها و مراکز خرید را به دل‌خواه خود مصرف می‌کنند. بیشتر این مصرف‌کنندگان جوان و زن هستند. گروه دوم علاوه بر مصرف، فضا و عرصه‌ای جدید برای زندگی روزمره تولید می‌کنند. با وجود این مصرف‌کنندگان، خرید، فعالیتی صرفاً اقتصادی نیست، بلکه به امری تفریحی نیز بدل می‌شود و ابعاد مختلفی از لذت چانه‌زنی، قیمت گرفتن، قدم زدن، صحبت کردن با رفقا و پیدا کردن دوستان جدید را در بر می‌گیرد (کاظمی، ۱۳۹۲: ۱۰۱، ۱۲۶-۱۲۷). خیابان‌ها و مراکز خرید با تنوعی از کالاها، آدم‌ها و فضاهای تفریحی به پویایی و سرزندگی در زندگی روزمره کمک می‌کند.

شکل ۳ مصرف مکان‌های مختلف را نشان می‌دهد. از پاسخ‌دهندگان خواسته شده است تا بیان کنند که فعالیت‌های روزمره خود را در کدام قسمت مرکز شهر تجربه می‌کنند. مصرف مکان‌ها (تمرکز) را می‌توان در دو سطح فضایی مشاهده کرد: نیمه جنوبی محدوده (خیابان لاکانی، سبزه‌میدان، میدان شهرداری و پیاده‌راه‌ها، بازار بزرگ و خیابان مطهری) و چسبیده به لبه جنوبی محدوده (پارک شهر). سبزه‌میدان در نیمه جنوبی محدوده بر دیگر مکان‌ها تفوق و تسلط دارد. مطابق شکل ۲، بیشتر مکان‌های ارجح، پارک‌ها/ فضاهای سبز در سبزه‌میدان و پارک شهر است. برای فعالیت خرید، پاسخ‌دهندگان بازار بزرگ، خیابان مطهری و میدان شهرداری و پیاده‌راه‌ها را بیشتر ترجیح می‌دهند.

فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا

جدول ۱. چگونگی مصرف و تولید فضاها در مرکز شهر رشت بر حسب الگوهای فعالیت

سؤال	موارد ذکر شده از بیشترین به کمترین (تعداد موارد/ تعداد پاسخ دهندگان)
معمولاً چه فعالیت‌هایی را در زندگی روزمره خود تجربه می‌کنید؟ [در قالب سؤال بسته که به فعالیت‌های اوقات فراغت و خرید اشاره دارد].	خرید خرید برای نیازهای روزمره/ خریدهای برنامه‌ریزی شده (۳۸۹/۲۰۳) پرسه‌زنی و خریدهای بدون برنامه‌ریزی (۳۸۹/۹۵) کافه‌نشینی/ رستوران‌گردی گفت‌وگو با دوستان و آشنایان/ وقت‌گذرانی با خانواده در کافه یا رستوران (۳۸۹/۱۲۶) قرارهای کاری در کافه یا رستوران (۳۸۹/۵) پارک‌گردی/ فضای سبزگردی دیدار و گپ زدن با دوستان و آشنایان در پارک/ فضای سبز (۳۸۹/۹۶) نشستن در پارک/ فضای سبز برای استفاده از هوای تازه/ لذت بردن از سرسبزی (۳۸۹/۵۷) نشستن در پارک/ فضای سبز برای آرامش اعصاب و تقویت روحیه (۳۸۹/۳۵) قدم زدن/ پیاده‌روی/ دویدن در پارک/ فضای سبز (۳۸۹/۳۳) دیدن و یا گوش دادن به مردم در پارک/ فضای سبز (۳۸۹/۲۷) رفتن به پارک/ فضای سبز با کودکان (۳۸۹/۲۳) پارک/ فضای سبز پاتوقی برای بازی شطرنج یا تخته‌نرد (۳۸۹/۱۰) وقت‌گذراندن با خانواده در پارک/ فضای سبز (۳۸۹/۱۰) استفاده از پارک/ فضای سبز به‌عنوان فضای انتظار/ مکث کوتاه (۳۸۹/۹) کتاب خواندن/ روزنامه خواندن در پارک/ فضای سبز (۳۸۹/۹) درس خواندن/ انجام تکالیف در پارک/ فضای سبز (۳۸۹/۴) دوچرخه‌سواری دوچرخه‌سواری برای سلامت بدن [ورزش] (۳۸۹/۲۱) دوچرخه‌سواری برای لذت و تجربه هیجان از سرعت و موسیقی [تفریح و سرگرمی] (۳۸۹/۸) دوچرخه‌سواری برای ترویج استفاده از دوچرخه و کمک به کاهش آلودگی هوا [حمل و نقل روزانه] (۳۸۹/۲)

Table 1. How to consume and produce spaces in the city centre of Rasht according to activity patterns

شکل ۳ مصرف مکان‌های مختلف را نشان می‌دهد. از پاسخ‌دهندگان خواسته شده است تا بیان کنند که فعالیت‌های روزمره خود را در کدام قسمت مرکز شهر تجربه می‌کنند. مصرف مکان‌ها (تمرکز) را می‌توان در دو سطح فضایی مشاهده کرد: نیمه جنوبی محدوده (خیابان لاکانی، سبزه‌میدان، میدان شهرداری و پیاده‌راه‌ها، بازار بزرگ و خیابان مطهری) و چسبیده به لبه جنوبی محدوده (پارک شهر). سبزه‌میدان در نیمه جنوبی محدوده بر دیگر مکان‌ها تفوق و تسلط دارد. مطابق شکل ۲، بیشتر مکان‌های ارجح، پارک‌ها/ فضاهای سبز در سبزه‌میدان و پارک شهر است. برای فعالیت خرید، پاسخ‌دهندگان بازار بزرگ، خیابان مطهری و میدان شهرداری و پیاده‌راه‌ها را بیشتر ترجیح می‌دهند.

فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا

شکل ۳. چگونگی مصرف فضاها بر حسب موقعیت آن‌ها در مرکز شهر رشت

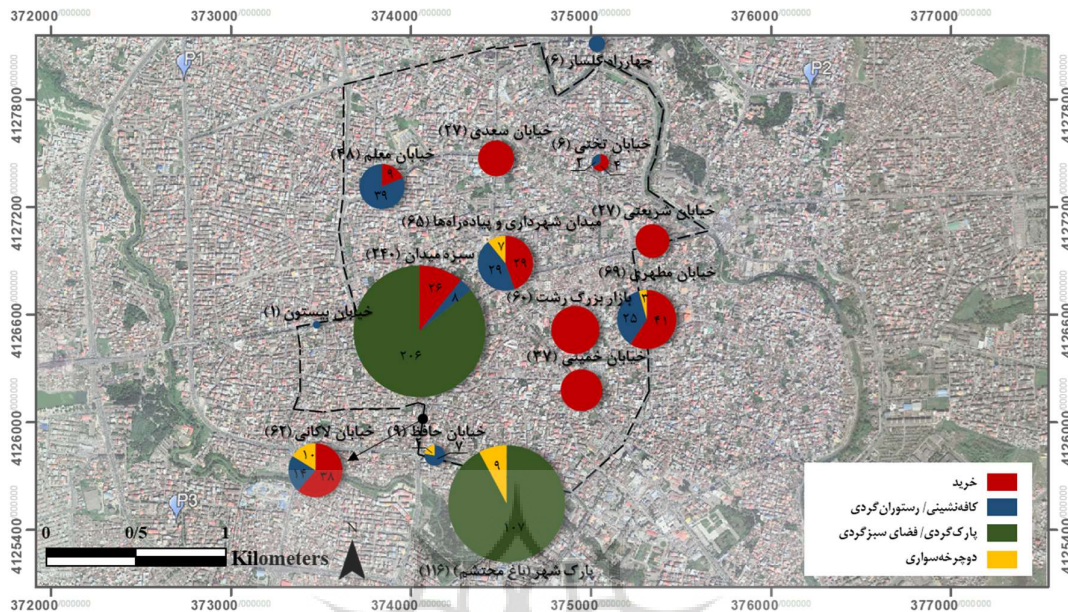

Figure 3. How to consume the spaces according to their location in the city centre of Rasht

فضاهای بازنمایی شامل تجارب ذهنی پاسخ‌دهندگان در مرکز شهر در زندگی روزمره‌شان است. این فضاها به‌عنوان فضاهای زیسته، دربرگیرنده تجارب احساسی در خصوص فضاهای تصور شده و درک شده است (Ertem, 2019: 106). بنابراین از پاسخ‌دهندگان خواسته شده است تا بیان کنند که نسبت به مکان‌های مشخص شده بر روی نقشه مرکز شهر (مکان فعالیت‌ها) چه احساسی دارند: خوب (نگاه مثبت)، معمولی (نگاه خنثی) و بد (نگاه منفی). به‌طور کلی پاسخ‌دهندگان نسبت به مرکز شهر نگاه مثبتی دارند. بیشتر آن‌ها، به‌ویژه هنگام پارک‌گردی / فضای سبزگردی و خرید احساس خوبی دارند (شکل ۴).

شکل ۴. تجارب احساسی مکان فعالیت‌ها

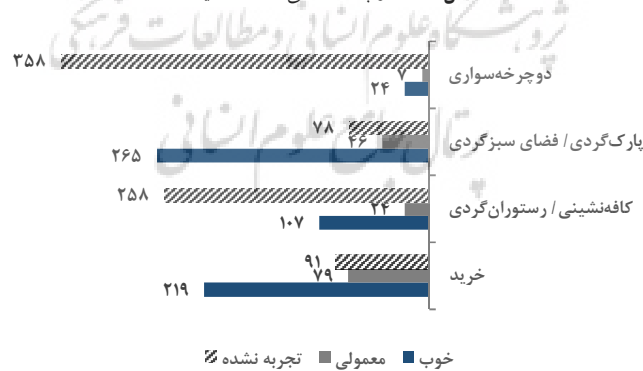

Figure 4. Emotional experiences of the location of activities

فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا

به علاوه، روش نقشه برداری ارزیابانه به کار گرفته شده است. این روش نشان می دهد که هر فرد بر اساس تجارب احساسی خود، تصویر ذهنی خاص خود را در مورد شهر (در اینجا مرکز شهر) ایجاد می کند. نقشه برداری ارزیابانه این امکان را به کاربران مرکز شهر می دهد تا ادراک خود را در خصوص تصویر ذهنی از شهر بیان کنند و در ایجاد جامعه آرزویی خود سهیم باشند. در این خصوص از پاسخ دهندگان خواسته شده است تا مکان مورد علاقه خود را برای گذراندن وقت در مرکز شهر، بر روی نقشه نشان دهند (شناسایی مناطق جذاب/ مرکزها) و بیان کنند که چه چیزی آن ها را به آنجا جذب می کند. علاوه بر این، از آن ها خواسته شده است تا به این سؤال جواب دهند که آیا در مرکز شهر جایی وجود دارد که آن را ترجیح ندهند یا نخواهند به آنجا بروند (شناسایی مناطق زننده/ حاشیه ها) و بیان کنند که چه چیزی آن ها را از آنجا دور می کند (شکل ۵ و جدول ۲). بر این اساس، به ترتیب سبزه میدان، میدان شهرداری و پیاده راه ها، پارک شهر و خیابان های مطهری، معلم و لاکانی به عنوان مناطق جذاب و به ترتیب زرچوب، میدان شهرداری و پیاده راه ها و خیابان های سردار جنگل و شریعتی به عنوان مناطق زننده شناسایی شده است. جالب اینکه به میدان شهرداری و پیاده راه ها، ویژگی دوگانه مرکز (جذاب) و حاشیه (زننده) نسبت داده شده است. البته ویژگی اول بر ویژگی دوم تفوق و تسلط دارد.

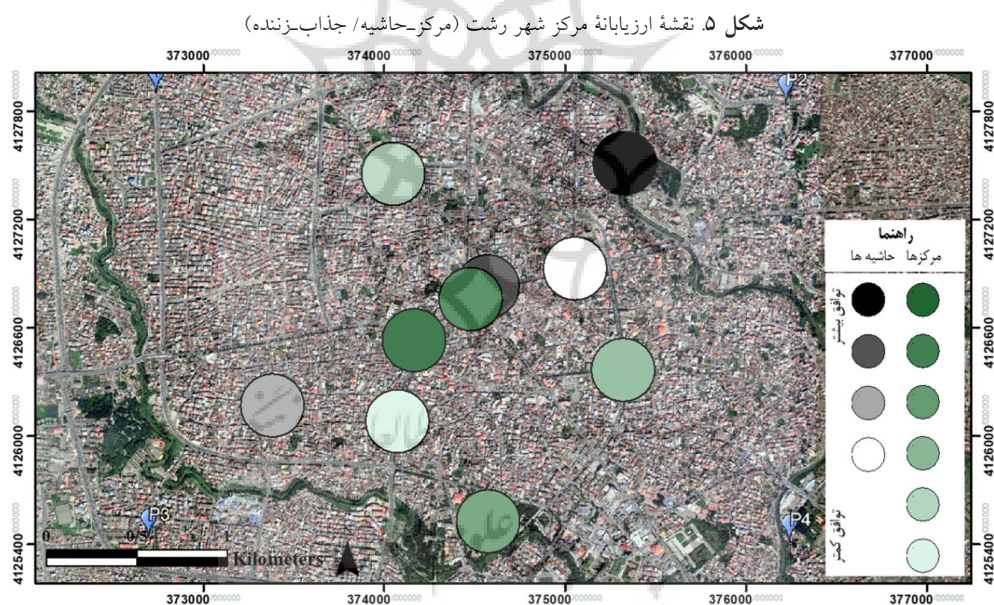

Figure 5. Evaluation map of the city centre of Rasht (centre-periphery / attractive-repulsive)

مطابق جدول ۲، به ترتیب ویژگی هایی چون ۱. سرسبزی (درختان سایه انداز و پوشش گیاهی)، ۲. وجود مراکز خرید، کافه ها، سینماها و ...، ۳. جذاب و خوشایند به دلیل جنب و جوش، خاطره انگیزی، موسیقی، صدای آب و ...، ۴. پاتوقی برای جمع شدن و گذران اوقات فراغت، ۵. جایی برای توقف های کوتاه یا نشستن در فضا و ۶. مکث و حضور مردم در فضا که بیشترین موارد ذکر شده در پاسخ های پاسخ دهندگان است، به مرکزها (مناطق جذاب) انتساب داده شده اند. به علاوه، به ترتیب ویژگی هایی چون ۱.

فصلنامه برنامه ریزی و آمایش فضا

کمبود سرسبزی و ۲. دوست‌داشتنی نبودن فضا که بیشترین موارد یادشده در پاسخ‌هاست، به حاشیه‌ها (مناطق زنده) مربوط می‌شود. اولی، یعنی نبود درختان سایه‌انداز، عمدتاً به میدان شهرداری و پیاده‌راه‌ها نسبت داده شده است. بر اساس مشاهده و مطابق گفت‌وگوهای انجام‌شده با کاربران، با اینکه فضاهای فوق در جذب مردم موفق عمل کرده است، اما در ساعات خاصی از روزهای آفتابی خالی از جمعیت می‌شود؛ حال بماند که با توجه به اقلیم شهر، هیچ‌گونه تدبیری برای روزهای بارانی اندیشیده نشده است. دومی، یعنی دوست‌داشتنی نبودن فضا، ویژگی‌ای است که پاسخ‌دهندگان بیشتر از همه به پل و فضای کناره رودخانه زرجوب نسبت داده‌اند. زمانی که یک ناظر عادی از دوست‌نداشتنی بودن شهر یا فضای شهری می‌گوید، به یک چیز اشاره دارد: «روحیه». این روحیه از جمع و پیوند کالبد شهر (پیکر، سیما و چهره)، مردم و زندگی و سرزندگی آن‌ها، حرکت (هم پیاده و هم سواره)، درجه حرارت، نور، بو و صدا حاصل می‌شود. خاطرات کودکی مردم از شهرها، حاصل تأثیر روحیه شهر بر تصویر ذهنی آن‌هاست (لاری بقال، ۱۳۹۱: ۶۹).

جدول ۲. ویژگی‌های مناطق مرکز (جذاب) و حاشیه (زنده) در مرکز شهر رشت

سؤال	موارد ذکرشده از بیشترین به کمترین (تعداد موارد/ تعداد پاسخ‌دهندگان)
چه چیزی شما را به آنجا [مکان] موردعلاقه پاسخ‌دهنده برای گذراندن وقت در مرکز شهر [جذب می‌کند؟	سرسبزی (درختان سایه‌انداز و پوشش گیاهی) (۳۸۹/۱۴۰) وجود مراکز خرید، کافه‌ها، سینماها و ... (۳۸۹/۱۲۵) جذاب و خوشایند به دلیل جنب‌وجوش، خاطره‌انگیزی، موسیقی، صدای آب و ... (۳۸۹/۱۱۳) پاتوقی برای جمع شدن و گذران اوقات فراغت (۳۸۹/۷۳) جایی برای توقف‌های کوتاه یا نشستن در فضا (۳۸۹/۶۹) مکث و حضور مردم در فضا (۳۸۹/۴۴) پیاده‌مدار بودن فضا (۳۸۹/۱۹) جایی برای حس غرور و افتخار به شهر به خاطر ساختمان‌های قدیمی زیبا و نورپردازی خاص شبانه (۳۸۹/۱۴) وجود وسایل ورزشی/ زمین ورزشی (۳۸۹/۵)
چه چیزی شما را از آنجا [جایی در مرکز شهر که پاسخ‌دهنده آن را ترجیح نمی‌دهد یا نمی‌خواهد به آنجا برود] دور می‌کند؟	کمبود سرسبزی (درختان سایه‌انداز و پوشش گیاهی) (۳۸۹/۴۸) دوست‌داشتنی نبودن فضا (۳۸۹/۴۳) شلوغ بودن فضا (۳۸۹/۱۴) ترافیک زیاد (۳۸۹/۱۱) عبور و مرور کند در پیاده‌روها به دلیل احاطه آن توسط دست‌فروشان و مغازه‌داران (۳۸۹/۸)

Table 2. Characteristics of the centre (attractive) and periphery (repulsive) areas in the city centre of Rasht

برای شناسایی عناصر نمادین شهر، سوء عملکردها و یا عواملی که جذابیت برخی از فضاها و همچنین میزان هویت فضایی را از دید کاربران نشان می‌دهد، این سؤال مطرح شده است: مرکز شهر را با چه چیزی توصیف می‌کنید. پاسخ‌ها در برنامه Word Clouds موردپردازش قرار گرفته است. واژگان و عباراتی که فراوانی‌شان بیشتر بوده است با حروف چشمگیرتر (درشت و پررنگ‌تر) نوشته شده است (شکل ۶). شکل ۶ نشان می‌دهد که «سبزه‌میدان» در منظر شهری مرکز شهر رشت غالب است. پس از آن، تصویر ذهنی از منظر شهری از طریق «حضور مردم در خیابان»، «عملکردهایی مانند مراکز خرید»، «وجود فضاهای مکث و تعاملات مردم با یکدیگر»، «بناهای قدیمی زیبا (ساختمان‌های قدیمی محدوده میدان شهرداری رشت)» و «دسترس‌پذیری خوب راه‌ها و خدمات شهری» ادراک شده است.

فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا

شکل ۶. تصویر ذهنی از منظر شهری مرکز شهر رشت

Figure 6. Image of the urban landscape of the city centre of Rasht

چگونگی تجربه مرکزها و حاشیه‌ها توسط پاسخ‌دهندگان و واکنش آن‌ها به این فضاها بر اساس سن، جنس و سطح تحصیلات مورد بررسی و تمیز قرار گرفته است. در میان تعیین‌کننده‌های اجتماعی-جمعیتی شناختی، تنها بین «جنسیت» و «واکنش به فضاهای شهری مرکز و حاشیه» رابطه معنی‌داری وجود دارد (جدول ۳). شدت این رابطه در ارتباط با مناطق زنده بیشتر از مناطق جذاب است. میزان واکنش به فضاهای مزبور در زنان بیشتر از مردان است. به‌علاوه، بین پاسخ‌دهندگان زن و مرد (با اختلاف دو درصد) در ادراک سبزه‌میدان به‌عنوان یک مرکز شباهت وجود دارد.

جدول ۳. تفاوت‌های جنسیتی در واکنش به فضاهای شهری مرکز و حاشیه

N	مردان (%)	زنان (%)		N	مردان (%)	زنان (%)	
			حاشیه‌ها (مناطق زنده) ($\chi^2= 16/9$; $p \leq 0/001$; $V= 0/441$)				مرکزها (مناطق جذاب) ($\chi^2= 12/2$; $p < 0/05$; $V= 0/181$)
۳۹	۲۸/۲	۷۱/۸	زرچوب	۱۰۴	۵۱/۰	۴۹/۰	سبزه‌میدان
۲۹	۴۱/۴	۵۸/۶	میدان شهرداری و پیاده‌راهها	۸۹	۳۱/۵	۶۸/۵	میدان شهرداری و پیاده‌راهها
۱۱	۹۰/۹	۹/۱	خیابان سردار جنگل	۶۷	۳۷/۳	۶۲/۷	پارک شهر (باغ محتشم)
۸	۷۵/۰	۲۵/۰	خیابان شریعی	۵۷	۳۵/۱	۶۴/۹	خیابان مطهری
۸۷**	۴۴/۸	۵۵/۲	کل	۳۶	۵۲/۸	۴۷/۲	خیابان معلم
				۲۱	۲۸/۶	۷۱/۴	خیابان لاکانی
				۳۷۴*	۴۰/۴	۵۹/۶	کل

Table 3. Gender differences in reaction to central and peripheral urban spaces

* ۱۵ پاسخ‌دهنده در پاسخ به سؤال «مکان موردعلاقه شما برای گذراندن وقت در مرکز شهر کدام است؟» گفته‌اند: «هیچ‌کجا» و بنابراین کنار گذاشته شده‌اند. ** ۳۰۲ پاسخ‌دهنده در پاسخ به سؤال «آیا در مرکز شهر جایی وجود دارد که آن را ترجیح ندهید یا نخواهید به آنجا بروید؟» گفته‌اند: «خیر» و بنابراین کنار گذاشته شده‌اند.

فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا

کاربران پی‌درپی فضاهایی را در مرکز شهر رشت تولید می‌کنند. داده‌های مطالعه همان طور که لوفور اظهار کرده بود، درهم‌تنیدگی بازنمایی‌ها (صورت‌های ذهنی)، ویژگی‌های کالبدی (مکان‌ها) و زندگی زیسته (کنش‌های انسانی) را نشان می‌دهد. بازنمایی‌های فضا، یعنی مرکز شهر رشت، عمدتاً از سوی پاسخ‌دهندگان به‌عنوان منظر ذهنی «حیات شهری باکیفیت» شناخته می‌شود که کاربران فضا بارها و بارها شکل تازه‌ای به آن می‌دهند. ویژگی‌های کالبدی فضا، محیطی را برای کنش‌هایی مانند فعالیت‌های اوقات فراغت مهیا می‌سازد. به‌علاوه، کاربران مرکز شهر به برخی فضاها مانند «سبزهمیدان»، میدانی قدیمی در قلب شهر، ارزش نمادین نسبت می‌دهند و متعاقباً مکان‌های معناداری را پدید می‌آورند. چنین منظرهای نمادی‌ای در واقعیت روزمره و تولید فضاهای زیسته «حیات شهری باکیفیت»، یعنی فضاهای بازنمایی، از اهمیت برخوردار است. به‌گفته کردل (۲۰۱۶)، کنش‌های اوقات فراغت (دیدنی‌ها و مکان‌های بسیار نمادین) که پدیدآورنده معنا در ذهن افراد است، میل به مصرف را محقق می‌سازد. از این رو، تعاملات اجتماعی مردم با یکدیگر در کنش‌های اوقات فراغت که منتج از ویژگی‌های کالبدی متمایز فضاها در مرکز شهر رشت است، منجر به روابط اجتماعی قابل‌اعتماد شده است. بدین‌سان، در درازمدت فضاهایی که بستری را برای مصرف مکان (کنش‌های اوقات فراغت) فراهم می‌آورد، به فضاهای تعلق و هم‌ذات‌پنداری تبدیل می‌شود. غفاری و همکاران (۱۳۹۷) بیان می‌کنند که فضاهای معاشرت‌پذیر در لبه‌ها، آستانه‌ها و تجهیزات شهری در خیابان (محله) شکل می‌گیرد. به‌علاوه، آن‌ها اظهار می‌کنند که کشف و مناسب‌سازی چنین فضاهایی از سوی مردم با مضامینی همچون «در مرکز محله بودن» و «لذت تعامل با دیگران» تفسیر می‌شود. در باب مضمون دوم، کردل (۲۰۱۶) بیان می‌کند که معاشرت اجتماعی با دوستان و آشنایان از طریق اوقات فراغت منجر به احساس امنیت می‌شود. کاربران مرکز شهر رشت به برخی فضاها مانند «میدان شهرداری و محدوده‌های پیاده» نیز ویژگی یا معنای دوگانه‌ای را نسبت می‌دهند. در این مورد، عزتی و همکاران (۱۳۹۹) می‌گویند که نحوه مواجهه مردم با فضای عمومی (پارک) متأثر از معانی ذهنی است و هرکدام از آن‌ها به نسبت شرایط خویش از آن بهره می‌برند. به‌گفته آن‌ها، کنشگران زندگی زیسته روزمره به‌مرور زمان معانی مختلفی را به فضای عمومی (پارک) نسبت می‌دهند. در نتیجه، برای تولید فضاهای «حیات شهری باکیفیت» باید تصورات افراد از مکان‌های مهم نمادین به‌عنوان بخشی ذاتی از فضاهای زیسته و همچنین تناقضات بین فضای زیسته و کنش‌ها مورد توجه قرار گیرد. در توافق با این نتیجه، جیهانگیر مدیروس ریبریو (۲۰۱۹) اظهار می‌کند که در مطالعات شهرسازی انسان‌مدار، فهم دیالکتیک زندگی اجتماعی و طراحی شهری که می‌تواند به درک ترجیحات و انتظارات کاربران یاری رساند، ضرورت دارد.

نقشه‌های ارزیابانه تصویری واقعی و ذهنی از شهر (در اینجا مرکز شهر) ارائه می‌دهد و به‌عنوان یک ابزار چشم‌انداز تشخیصی ارزشمند عمل می‌کند. به‌کمک این نقشه‌ها می‌توان مداخلات ویژه‌ای در مناطق زننده برای کاهش اختلافات و نابرابری‌های محلی منطقه‌ای و توسعه متوازن شهر انجام داد. به‌عنوان مثال، در این مطالعه فضاهای زننده (از نظر پاسخ‌دهندگان) با مناطقی که کیفیت محیط شهری در آن‌ها از سطح کم یا کمترین برخوردار است، هم‌پوشی دارد. بنابراین مناطق فوق باید مورد توجه خاص برنامه‌ریزان، طراحان و مدیران شهری قرار گیرد. جهت تولید فضاهای «حیات شهری باکیفیت»، دستورالعمل‌های پیشنهادی زیر برای مرکز شهر رشت به‌طور خاص و شهر رشت به‌طور عام مطرح می‌شود: افزایش فضای سبز در کل شهر؛ ایجاد مراکز تفریحی (رستوران‌ها، کافه‌ها و ...) برای پویایی مرکز شهر. در این باب پریرا اظهار می‌کند که تنوع فعالیت‌ها در فضاهای عمومی دستاوردهایی از اشکال متعدد کنش‌های فضایی، تجارب و تعاملات اجتماعی (توسط گروه‌های مختلف) تولید می‌کند (Pereira, 2015)؛ بهبود و توسعه ویژگی‌های منحصر به فرد مکان‌های شهری از طریق توجه به هنر عمومی مانند ساختمان‌های خاص، فواره و آب‌نما، نور

و صدا، نمایشگاه و جشنواره و ...؛ حفاظت از ساختمان‌های باارزش (به‌ویژه ساختمان‌های قدیمی محدوده میدان شهرداری رشت)؛ برنامه‌ریزی فضایی برای رودخانه‌های زرجوب و گوهررود (این دو رودخانه در منظر شهری رشت و مرکز آن جایی ندارد. با مدیریت این مناطق از طریق ارتقای کیفیت فضاهای موجود می‌توان شهر را توسعه داد.) زمین‌های بازی برای کودکان؛ ایجاد کریدورهایی برای دوچرخه‌سواران. تمامی این اقدامات مؤلفه‌های «حیات شهری باکیفیت» برای شهر رشت است که در آن نقشه‌های ارزیابانه نقش مهمی دارد. توجه و رجوع به نتایج حاصل از نقشه‌های ارزیابانه از سوی مدیران و مسئولان محلی، می‌تواند منجر به درک و شناخت درست فضای شهری شود و در تولید فضاهای «حیات شهری باکیفیت» اثری راهبردی داشته باشد.

سرانجام، تجربه ادراکی و فضایی کاربران مرکز شهر رشت بر حسب گروه‌های جنسی متفاوت بوده است. بر این اساس، در توسعه فضاهای باید ادراک هر دو گروه (مردان و زنان) و به‌طور قطع، بر طبق دیگر مطالعات، ادراک همه گروه‌های اجتماعی موردتوجه قرار گیرد؛ به این مقصود که بتوان به فضاهای شهری همه‌شمول تحقق بخشید. برای مثال، جانسون و مایلز (۲۰۱۴) نشان داده‌اند که دسترسی پذیری فیزیکی فضاهای عمومی (قابلیت پیاده‌روی، دسترسی به حمل‌ونقل همگانی و انواع مقصدها در منطقه) برای زنان مسلمان مقید عرب‌تبار در مطالعه آن‌ها از اهمیت برخوردار است. چراغ‌های خیابانی و بازبودن فضاهای عمومی نیز به‌اندازه حضور تعدادی از زنان با پوشش روسری اسلامی برای تجارب زیسته شرکت‌کنندگان بسیار مهم بوده است. این آخری به شرکت‌کنندگان این امکان را می‌دهد تا در فضا کنشگرانی فعال باشند، زیرا حضور آن زنان نشانگر مکانی مناسب برای آن‌ها از نظر فرهنگی، مذهبی و اجتماعی است. راس (۲۰۱۶) دریافته است که برخی گروه‌های اجتماعی در جامعه با مرزهای اجتماعی در فضای شهری روبه‌رو می‌شوند و این مرزها اغلب به‌دلیل سرمایه فرهنگی گروه‌ها و همچنین سرمایه فرهنگی و نمادین ادراک‌شده در فضا است. افزون بر این وی نشان داد که این مرزها اغلب طبقاتی و جنسیتی است؛ طبقه کارگر و زنان اغلب با محدودیت‌های بیشتری در نحوه دسترسی به فضاهای شهری و تعامل با این فضاها مواجه هستند. در مطالعه جیهانگیر مدیروس ریبریو (۲۰۱۹) نیز از نظر کاربران تحت‌مطالعه، کیفیت‌های فضایی در کنش‌های زندگی عمومی اهمیت دارد. کاربران فضاهای منفی را به‌عنوان فضاهای پس‌مانده و گریزان یا موقتی قلمداد می‌کنند.

۳. نتیجه‌گیری

این مطالعه نشان می‌دهد که کاربران مرکز شهر رشت با انتخاب آگاهانه مکان فراغت خود و از طریق کنش‌های خاصی به فضاهای زیسته روزمره خود معنا می‌دهند. آن‌ها این کنش‌ها را در مکان‌هایی با ویژگی‌های کالبدی متمایز (کیفیت‌های دیدنی و مکان‌های نمادین) انجام می‌دهند. به‌علاوه، کاربران مرکز شهر با ایجاد مفهوم «اجتماعی بودن» با دوستان و آشنایان از طریق اوقات فراغت، دارای پیوندهای اجتماعی معناداری هستند. افزون بر این‌ها، شکل‌گیری فضاهای «حیات شهری باکیفیت» با هفت ویژگی مطلوب «فضاهای سبز»، «بافت‌های تاریخی»، «فعالیت‌ها»، «نظارت طبیعی»، «حس مالکیت»، «مقیاس انسانی» و «مدیریت و نگهداری» از سوی کاربران تفسیر می‌شود. در حقیقت آن‌ها سعی دارند با رفتن به مکان‌هایی که کیفیت بالاتری دارد، به شیوه زندگی خودتعیین کننده در فضاهای شهری مرکز شهر تحقق بخشند. این مهم با استفاده از نقشه‌برداری ارزیابانه نشان داده شده است. این نقشه با ویژگی دوگانه مرکز (جذاب) و حاشیه (زننده) و اکنش‌های ارزیابانه کاربران مرکز شهر را تعریف می‌کند. به‌علاوه، این نقشه نمای کلی مرکز شهر را نشان می‌دهد که حکایت از شکست‌ها و موفقیت‌های محلی به‌صورت توأمان دارد. بنابراین سیاست‌مداران و برنامه‌ریزان شهری باید توجه خود را از کار بر اساس هویت دیکته‌شده مکان به رویکرد هویت و معنا بر اساس زندگی زیسته

روزمره معطوف کنند؛ حیات شهری باکیفیت توسط ساکنان و کاربران از طریق ارزش‌های تصور شده و تجربه شده آن‌ها ساخته می‌شود.

منابع

- آقایی‌هیر، محسن؛ کریم‌زاده، حسین؛ خالقی، عقیل (۱۳۹۶). تحلیل شاخص‌های ذهنی مؤثر بر سنجش کیفیت زندگی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: دهستان سینا - شهرستان ورزقان). *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، ۲۱ (۴)، ۳۵-۱. <http://hsm.sp.modares.ac.ir/article-21-37211-fa.html>
- اسدی‌پور، علی؛ نیکونام نظامی، هادی؛ امیدیان‌نیا، علیرضا (۱۳۹۷). تحلیل مؤلفه‌های تصویر ذهنی ارزیابانه شهروندان از دروازه قرآن شیراز و بافت پیرامون آن. *نشریه معماری و شهرسازی ایران*، ۹ (۱۶)، ۶۸-۵۳. DOI: 10.30475/isau.2019.87933
- برغم‌دی، مجتبی؛ مشکینی، ابوالفضل (۱۴۰۰). انسان، محوری‌ترین وجه افتراق مفاهیم مکان-فضا با توجه به آرای هایدگر و لوفور. *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، ۲۵ (۲)، ۸۹-۱۲۰. DOR: 20.1001.1.16059689.1400.25.2.5.2
- بصیری‌مژده‌ی، رضا؛ دانشپور، عبدالهادی؛ علی‌الحسابی، مهران (۱۳۹۹). بازتعریف هستی‌شناختی مکان به‌مثابه امر شهری-رابطه‌ای. *باغ نظر*، ۱۷ (۹۰)، ۱۸-۵. DOI: 10.22034/BAGH.2020.202498.4316
- توانا، سهیل؛ شفیعی، معصومه (۱۳۹۳). تولید اجتماعی فضا از منظر هانری لوفور. *جامعه، فرهنگ و رسانه*، ۳ (۱۰)، ۱۴۰-۱۳۱.
- حاجی‌زاده، مریم؛ احدنژاد، محسن (۱۴۰۰). تولید فضای گفت‌وگو مطلقه پهلوی. *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، ۲۵ (۳)، ۱۷۳-۱۴۷. <http://hsm.sp.modares.ac.ir/article-21-54004-fa.html>
- زنگانه، احمد؛ سلیمانی، محمد؛ کرمی، تاج‌الدین؛ عباس‌زاده، مهدی؛ ویسی، رضا (۱۳۹۷). تبیین پویایی فضایی-کالبدی بخش مرکزی شهر رشت. *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۳ (۴)، ۸۹۲-۸۷۳. http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_664035.html
- عرفانیان سلیم، منا (۱۳۹۵). سخن سردبیر: غلبه کمیت در فرایند رسیدن به کیفیت. *هفت شهر*، ۴ (۵۳)، ۵۴-۴.
- عزتی، مهسا؛ قلی‌پور، سیاوش؛ مرادخانی، همایون (۱۳۹۹). تولید اجتماعی فضای شهری. *مورد مطالعه: پارک نوبهار کرمانشاه. تحقیقات فرهنگی ایران*، ۱۳ (۱)، ۱۶۲-۱۳۱. DOI: 10.22035/JICR.2020.2375.2842
- غفاری، علی؛ دوستی، فاطمه؛ بهزادفر، مصطفی؛ وریج کاظمی، عباس (۱۳۹۷). تولید فضاهای همگانی معاشرت‌پذیر (بافت میانی شهر تهران). *مجله علمی معماری و شهرسازی*، ۲۸ (۱)، ۸۴-۶۹. DOR: 20.1001.1.1683870.1397.28.1.5.2
- کاظمی، عباس (۱۳۹۲). *پرسه‌زنی و زندگی روزمره ایرانی*. تهران، فرهنگ جاوید.
- لاری بقال، کیانوش (۱۳۹۱). اصول و معیارهایی برای ارتقاء کیفیت فضای کناره رودخانه دزفول محدوده بین پل قدیم تا بقعه رودبند. *دوفصلنامه دانشکده هنر شوشتر، دانشگاه شهید چمران اهواز*، ۱ (۲)، ۸۲-۶۷. DOI: 10.22055/pyk.2013.12906

- یزدانیان، احمد؛ داداش پور، هاشم (۱۳۹۵). مسئله حضور در فضا: آگاهی و عاملیت فضایی، با تأکید بر فضاهای عمومی شهری. *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، ۷(۲۶)، ۷۳-۹۱.
- <http://journals.hsu.ac.ir/jarhs/article-1-1243-fa.html>
- Aghayari, M.; Karimzadeh, H.; Khaleghi, A. (2017). Analysis of mental indices affecting the quality of life in rural areas (case study: Sina Rural District-Varzeqān County). *The Journal of Spatial Planning*, 21(4), 1-35, <http://hsmmp.modares.ac.ir/article-21-37211-fa.html>. (In Persian)
- Asadpour, A.; Nikounam Nezami, H.; Omidyan nya, A. (2019). Analyzing the evaluative mental image components of citizens from Quran Gate in Shiraz and its surrounding area. *Journal of Iranian Architecture & Urbanism*, 9(16), 53-68, DOI: 10.30475/isau.2019.87933. (In Persian)
- Barghamadi, M.; Meshkini, A. (2021). Man, the most basic differentiation of space-place concepts according to Heidegger and Lefebvre thoughts. *The Journal of Spatial Planning*, 25(2), 89-120, DOR: 20.1001.1.16059689.1400.25.2.5.2. (In Persian)
- Basiri Mozhdhehi, R.; Daneshpour, A.; Alalhesabi, M. (2020). Redefining the ontology of place as the urban-relational. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 17(90), 5-18, DOI: 10.22034/BAGH.2020.202498.4316. (In Persian)
- Cihanger Medeiros Ribeiro, D. (2019). The poiesis of everyday life and space in Yüksel Street. *Journal of Ankara Studies= Ankara Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 1-25, DOI: 10.5505/jas.2019.63825.
- Duff, C. (2010). On the role of affect and practice in the production of place. *Environment and Planning D: Society and Space*, 28(5), 881-895, DOI: 10.1068/d16209.
- Erfanian Salim, M. (2016). Editor-in-chief note, *HafitShahr*, 4(53, 54), 4-5. (In Persian)
- Ertem, H. (2019). *Analyzing interrelations between aspects of spatial triad in the case of Syrian refugee craftsmen in ulubey neighborhood, Ankara*. Master's thesis, Middle East Technical University.
- Ezati, M.; Gholipour, S.; Moradkhani, H. (2020). Social production of urban space; Case study of the Nowbahar Park in Kermanshah Province. *Journal of Iranian Cultural Research*, 13(1), 131-162, DOI: 10.22035/jicr.2020.2375.2842. (In Persian)
- Ghaffari, A.; dousti, F.; Behzadfar, M.; VarijKazemi, A. (2018). The production of sociable community spaces in inner-Tehran districts. *Soffeh*, 28(1), 69-84, DOR: 20.1001.1.1683870.1397.28.1.5.2. (In Persian)
- Goonewardena, K.; Kipfer, S.; Milgrom, R.; Schmid, C. (2008). *Space, Difference, Everyday Life: Reading Henri Lefebvre*, New York, Routledge.
- Hajizadeh, M.; Ahadnejad, M. (2021). Space production of Pahlavi absolute discourse. *The Journal of Spatial Planning*, 25(3), 147-173, <http://hsmmp.modares.ac.ir/article-21-54004-fa.html>. (In Persian)
- Johnson, A. M.; Miles, R. (2014). Toward more inclusive public spaces: Learning from the everyday experiences of Muslim Arab women in New York City. *Environment and Planning A*, 46(8), 1892-1907, 2014, DOI: 10.1068/a46292.
- Karimimoshaver, M.; Eris, B.; Parto, S. (2016). A Review of mental urbanscape using map-based methods (Case study: Tehran Ferdowsi Square). *International Journal of Architecture & Urban Planning*, 26(1), 61-70, <http://ijaup.iust.ac.ir/article-1-267-en.html>.
- Kazemi, A. (2013). *Wandering and Iranian Everyday Life*, Tehran, Farhang-e Javid. (In Persian)

- Kordel, S. (2016). The production of spaces of the 'good life'—The case of lifestyle migrants in Spain. *Leisure Studies*, 35(2), 129-140, DOI: 10.1080/02614367.2014.962592.
- Larrybaghal, K. (2013). Providing desirability principles and criteria for upgrading space qualities of the river side in Dezful in area between ancient bridge and Roodband Tomb. *Paykareh*, 1(2), 67-82, DOI: 10.22055/pyk.2013.12906. (In Persian)
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of space*, Translated by Donald Nicholson-Smith, UK, Routledge.
- Mazanti, B.; Pløger, J. (2003). Community planning—From politicised places to lived spaces. *Journal of Housing and the Built Environment*, 18(4), 309-327, DOI: 10.1023/B:JOHO.0000005756.40934.84.
- Merrifield, A. (2000). *Thinking Space*, London, Routledge.
- Nasar, J. L. (1990). The evaluative image of the city. *Journal of the American Planning Association*, 56(1), 41-53, DOI: 10.1080/01944369008975742.
- Nawrocki, T. (2017). The usefulness of mental maps for sociological research of the city. *Architecture Civil Engineering Environment*, 10(3), 19-31.
- Pereira, P. (2015). Production of public space and everyday life in a Gentrified Area of Lisbon1. *Portuguese Journal of Social Science*, 14(2), 157-175, DOI: 10.1386/pjss.14.2.157_1.
- Ross, K. M. (2016). *Women's lived experiences and perceptions of representation and identity in urban space; a case study of Liverpool UK*, Doctoral dissertation, University of Liverpool (United Kingdom).
- Salama, A. M.; Wiedmann, F. (2013). The Production of urban qualities in the emerging city of Doha: Urban space diversity as a case for investigating the lived space. *International Journal of Architectural Research*, 7(2), 160-172, <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>.
- Shields, R. (1999). *Lefebvre, love and struggle: spatial dialectics*, London, Routledge.
- Tavana, S.; Shafiei, M. (2014). The social production of space from the perspective of Henri Lefebvre. *Journal of Society, Culture and Media*, 3(10), 131-140. (In Persian)
- Watkins, C. (2005). Representations of space, spatial practices and spaces of representation: An application of Lefebvre's spatial triad. *Culture and Organization*, 11(3), 209-220, DOI: 10.1080/14759550500203318.
- Yazdani, A.; Dadashpoor, H. (2016). The Problem of presence in the space: spatial consciousness and agency, with emphasis on urban public space. *Arid Regions Geographic Studies*, 7(26), 73-91, <http://journals.hsu.ac.ir/jarhs/article-1-1243-fa.html>. (In Persian)
- Zanganeh, A.; Soleimani, M.; Karami, T.; Abaszadeh, M.; Vaisi, R. (2019). The explanation of physical-spatial dynamics in Rasht City's central district. *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 13(4), 873-892, http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_664035.html. (In Persian)
- Zieleniec, A. J. (2007). *Space and social theory*, Sage.